

Мета лекції:

Навчальна – формування теоретичних знань і практичних навичок у галузі економіки і підприємництва, а також управління підприємницькою діяльністю.

Розвиваюча – висвітлення теоретико-методологічних та соціально-економічних аспектів сучасного стану розвитку та основних проблем підприємництва.

Виховна – формування у студентів та курсантів навичок і вмінь, необхідними для організації власної справи та ефективного управління організацією.

Місце проведення: згідно розкладу.

Час: 2 години.

Матеріальне забезпечення: мультимедійний проектор, нормативні акти, навчальні посібники.

Література:

1. Варналій З. Основи підприємництва: Навчальний посібник/ Захарій Варналій,. - 3-тє вид., виправл. і доп.. - К.: Знання-Прес, 2006.
2. Виноградська А. Основи підприємництва: Навч. посіб./ Алла Виноградська,. - 2-е вид., перероб. і доп.. - К.: Кондор, 2005.
3. Гетьман О. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ Оксана Гетьман, Валентина Шаповал,; Мін-во освіти і науки України, Дніпропетровський ун-т економіки і права. - К.: Центр навчальної літератури, 2006.
4. Донець Л. Основи підприємництва: Навч. посіб./ Любов Донець, Надія Романенко,; М-во освіти і науки України, ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. - К.: Центр навчальної літератури, 2006.
5. Дратвер Б. Основи підприємницької діяльності: Навчальний посібник/ Борис Дратвер, М-во освіти і науки України, Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. - Кіровоград, 2003.
6. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ П. В. Круш, В. І. Подвігіна, Б. М. Сердюк та ін.. - К.: Ельга-Н: КНТ, 2007.
7. Мочерний С. Основи підприємницької діяльності: Посібник/ Степан Мочерний, Олександр Устенко, Сергій Чеботар. - К.: Академія, 2003.
8. Основи підприємницької діяльності: Навчальний посібник/ Борис Дратвер, Наталія Пасічник, Дмитро Закатнов та ін.; М-во освіти і науки України, АПН України, Ін-т проблем виховання. - Кіровоград, 2004. -

I. Вступ – 5 хв.

II. Викладення нового матеріалу: – 65 хв.

1. Економічна свобода як основна передумова розвитку підприємництва
2. Рушійні сили підприємництва
3. Принципи та передумови підприємництва

III. Висновок по лекції – 2 хв.

IV. Закріплення викладеного матеріалу – 3 хв.

V. Завдання на самопідготовку: – 5 хв.

Вступ

Важливою складовою підприємництва є економічна свобода суб'єктів господарювання. Вона являє собою свободу господарської діяльності, яка передбачає вільний вибір діяльності, самостійне формування програми діяльності, вільне наймання працівників тощо. Економічна свобода важлива як для підприємця, так і для споживача, оскільки вона створює середовище для творчої діяльності особистості, сприяє реалізації підприємницької ініціативи.

1. Економічна свобода як основна передумова розвитку підприємництва

Економічна свобода на практиці означає право розпочинати або припиняти свій бізнес, купувати будь-які ресурси, використовувати будь-яку технологію, виробляти будь-яку продукцію і пропонувати її до продажу за будь-якою ціною; вкладати свої кошти за власним розсудом. Слід розуміти, що ці права - свободи не забезпечують гарантованого успіху для кожного бізнесмена. Він може виробляти будь-яку продукцію, встановлювати на неї будь-яку ціну. Проте немає гарантії, що хтось її купить, оскільки споживачі також користуються економічною свободою, тобто свободою особистого вибору, яка не менш важлива, ніж свобода підприємництва. Кожний споживач має право вільно купувати будь-який товар або послугу, пропонувати свої послуги для виконання будь-якої роботи; відмовлятися від будь-якої роботи; використовувати власні ресурси за умови, що це не порушує прав інших людей. Ці права - свободи також не дають ніяких гарантій, тобто бізнесмен має право запропонувати свої послуги, але нікого не можна змусити прийняти їх.

Економічні свободи підприємців тісно взаємопов'язані. Коли підприємство у приватному володінні, то зазіхання на свободу бізнесу - це фактично зазіхання на свободу особи володаря власності. Без економічної свободи не може бути свободи особи.

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Практика ділових відносин (бізнесу), використовуючи економічну свободу як умову розвитку, виробила таку систему взаємовідносин, яка є обов'язковою для участі у бізнесі. Це насамперед дотримання соціально-економічного суверенітету ділових відносин та консенсус інтересів.

Суверенітет ділових відносин - елемент економічної свободи, його не можна ототожнювати із свободою. Свобода - це повна незалежність від інтересів, рішень та дій інших суб'єктів. Однак ділові відносини не можуть розвиватися, в усякому разі стало, якщо їх суб'єкти не зважають на своїх контрагентів. Вільний вибір в умовах сучасної ринкової економіки можливий лише на основі якомога повнішого засвоєння інформації про інтереси, наміри, дії контрагентів. Підприємці не можуть планувати випуск продукції, не спираючись на інформацію про динаміку споживчих очікувань. Наймані працівники не можуть запропонувати свою робочу силу фірмам, якщо їх кваліфікаційний рівень нижчий від допустимого.

Суверенітет ділових відносин означає, що законна діяльність цих суб'єктів перебуває під захистом державних органів влади та управління і жоден суб'єкт не має права втручатися в неї та нав'язувати свої умови здійснення угод. Проте суверенні суб'єкти ділових відносин не мають повної незалежності від своїх контрагентів. І якщо вони користуються свободою у прийнятті рішень, то не можна забувати, що ця свобода має певні рамки реалізації, зумовлені прагненням кожного із суб'єктів ділових відносин зберегти і відтворити свій власний суверенітет.

Потреба кожного з учасників ділових відносин у постійному відтворенні власного соціально-економічного суверенітету у ході здійснення таких відносин реалізується через прийняття усіма суб'єктами взаємоприйнятних рішень, тобто встановленням консенсусу соціально-економічних інтересів.

Консенсус інтересів означає взаємні зобов'язання всіх учасників ділових відносин не порушувати суверенітет своїх контрагентів. Такі зобов'язання не приймаються безпосередньо учасниками угод при укладанні їх - вони формуються у процесі розвитку і постійного відтворення ділових відносин на засадах взаємної вигоди сторін і є обов'язковою умовою системи бізнесу.

Система бізнесу - результат тривалої еволюції економіки. У минулому, в епоху так званої вільної конкуренції, для бізнесу були характерні кризи, класові конфлікти, соціально-політичні потрясіння, війни. Ситуація кардинально змінилася у середині ХХ ст. Саме в цей історичний період бізнес набув системного характеру. У суспільстві

з'явилися такі соціальні механізми, завдяки яким діяльність, пов'язану з бізнесом, можна було здійснювати так, щоб не завдати шкоди іншим людям.

Суверенітет суб'єктів ділових відносин і консенсус інтересів цих суб'єктів зумовлюють один одного. Суперечності між діловими людьми не повинні виводити їх за межі існуючого суспільного консенсусу інтересів, ставати загальнодержавною проблемою і набувати безвихідного характеру.

Звичайно, треба усвідомлювати, що абсолютна економічна свобода недосяжна. Використання своїх прав-свобод одними обмежується тим, що інші також користуються своїми правами-свободами. Обмежує економічну свободу конкуренція і держава. Хоча остання не втручається повністю у відносини бізнесу, тобто має обмежений характер, але через законодавчі акти регулює умови функціонування бізнесу.

2.

Рушійні сили підприємництва

Бізнес відбиває відносини, що склалися в суспільстві, джерелом розвитку яких є внутрішні суперечності способу виробництва. А як відомо, суперечності - рушійна сила будь-якого розвитку, в тому числі і бізнесу. Суперечність між продуктивними силами і виробничими (діловими) відносинами - найбільш загальна суперечність економічної системи суспільства і бізнесу, що містять у собі цілу систему суперечностей, які виникають між різними їх елементами (між виробництвом і споживанням, зростанням потреб і можливістю задоволення їх, між різними формами власності, інтересами, попитом і пропозицією, технікою і технологією, робочою силою і засобами виробництва тощо). Як рушійна сила бізнесу суперечності одночасно самі потребують вирішення, оскільки, нагромаджуючись до „критичної маси”, вони можуть виплеснутися у вигляді різних криз. Формою вирішення суперечностей, як внутрішніх чинників саморозвитку економічних процесів і явищ, виступає бізнес, який є системним явищем і має власні внутрішні імпульси розвитку (конкуренція), систему забезпечення і відтворення (прямі зв'язки суб'єктів ділових відносин), інфраструктуру (біржі, банки, інформаційні системи, консалтингові та аудиторські компанії, навчальні заклади тощо), систему управління (менеджмент), систему вивчення контрагентів (маркетинг), систему оцінки діяльності (гроші). Отже, володіючи власною внутрішньою логікою і здатністю до саморозвитку, бізнес сам по собі стає рушійною силою (рис. 1).

Рис. 1

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Джерелом розвитку бізнесу є праця, творчий характер людської діяльності. І хоча розвиток бізнесу - результат свідомої діяльності людей, люди не вільні в цьому розвитку. Не можна змусити людину стати бізнесменом, можна лише створити умови для економічної свободи, навчити деяким навичкам маркетингу, менеджменту, дати суму економічних знань.

Діяльність людей з розвитку своєї справи (бізнесу) об'єктивно визначена зовнішніми та внутрішніми умовами і насамперед досягнутим рівнем розвитку продуктивних сил, станом економічних та інших суспільних відносин.

Бізнес - це соціально-економічна і ділова творчість людини. Саме в ній, у самій людині, є її особистій ініціативі, енергії, активності, відповідальності, порядності, винятковій працьовитості закладені рушійні сили бізнесу. Прагнення людини реалізувати свої ідеї, винаходи, проявити себе, задовольнити своє здорове честолюбство, залишити після себе слід на землі спонукають її до бізнесу.

Історія розвитку бізнесу показує, що без ризику бізнесу не буває. Ризик - притаманний тільки людині. Це інтуїція, гра, обґрунтований розрахунок, змагання в конкурентній боротьбі. Це радість перемоги розуму і розрахунків або гіркота поразки і прорахунків, але те й інше стимулює бізнес. Одних ризик надихає, інших - загартовує, але виграє, як правило, суспільне виробництво, оскільки неухильно створюється багатство для людей і суспільства.

Прагнення до створення матеріальних та духовних благ, до збільшення багатства також є рушійною силою бізнесу, тому що задовольняє потреби не тільки самого бізнесмена, а й суспільства. Потреби мають здатність випереджати рівень виробництва. Це пояснюється тим, що розвиток суспільства, а отже, і бізнесу, породжує такі потреби, які не можуть бути задоволеними наявними продуктивними силами. Зростання цих потреб наштовхується на вузькі рамки можливостей задоволення їх, що зумовлює потребу в нових продуктивних силах (технологія, техніка, впровадження нових професій та ін.). От-же, потреби виступають рушійною силою суспільства. Це, звичайно, не свідчить про те, що потреби не можуть відставати від розвитку виробництва. Нерозвинені потреби - головна перешкода на шляху зростання виробництва і бізнесу. Процес задоволення потреб - це і є процес споживання, а отже, і реалізація особистого економічного інтересу.

Особистий економічний інтерес винятково багатогранний, варіативний, як і потреби, що лежать у його основі. Людина є носієм всіх економічних інтересів - особистого, колективного, суспільного, групового, сімейного та ін. Через особистий економічний

інтерес можна реалізувати інтерес сім'ї, колективу, суспільства, ефективно вирішити суперечності між ними. Особистий економічний інтерес являє собою усвідомлене відображення об'єктивних економічних відносин у діяльності суб'єктів бізнесу. Ігнорування його є основним гальмом розвитку бізнесу. Реалізувати свій інтерес людина може, лише включившись у суспільне виробництво.

Цільова спрямованість ділової діяльності людей (бізнесу) полягає у задоволенні потреб та інтересів. У цих двох категоріях перехреснюються всі аспекти бізнесу, і з цього погляду вони є загальними, тобто присутні скрізь, де розвивається бізнес. Специфіка потреб та інтересів, а отже, і бізнесу визначається економічним та соціальним становищем людей. Бізнес є одночасно реалізацією їх інтересів і задоволенням потреб. Бажання підвищити свій добробут заохочує людину працювати ефективніше і продуктивніше, і це зрозуміло, тому що така праця, як правило, дає кращі результати. Система стимулів - надзвичайно важлива характеристика системи бізнесу. Очікування винагороди виступає як рушійна сила бізнесу, вона стимулює працівників виробляти більше, а роботодавців - витрачати ресурси раціонально. Стимули, виконуючи свою роль з обслуговування бізнесу, мають вплив на відносини людей до праці по-різному. Так, матеріальні стимули спонукають до праці в надії на винагороду, духовні - на суспільне визначення, соціальні - на кращі умови. Проте, незважаючи на різні способи впливу на суб'єктів бізнесу, функція у них одна - активізувати трудову діяльність людей. Тут потрібно мати на увазі, що процеси впливу відбуваються одночасно і взаємопов'язано, оскільки винагорода за працю повинна передбачати її суспільне визнання і поліпшення соціального забезпечення людини. Специфіка бізнесу дає змогу розвивати якісно нову форму стимулювання праці, яка характеризується перенесенням акценту зі стимулів до праці на стимули, що містяться безпосередньо у самій праці. Саме в умовах бізнесу у людини з'являється можливість створити власну справу, зайнятися тією працею, яка їй подобається, де вона може реалізувати власні ідеї, інтереси, потреби, де праця стає стимулом її діяльності (рис. 2).

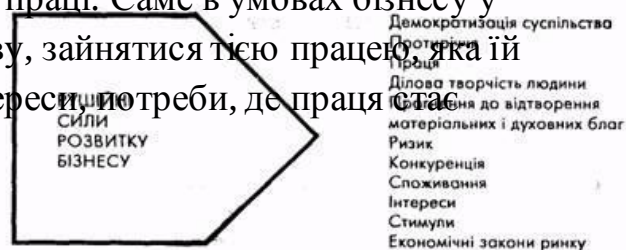

Рис. 2

Рушійними силами розвитку бізнесу виступають ряд економічних законів ринку, зокрема закон вартості і закон попиту та пропозиції. Суть першого з них полягає в тому, що обмін товарів здійснюється на основі суспільної вартості їх, тобто відповідно до суспільно-необхідних затрат праці на виробництво їх. В умовах ринку закон вартості діє як закон цін. Ціна - прояв закону вартості. Коливання цін є сигналом для збільшення виробництва одних товарів і зменшення інших Ціни - це особливо могутній регулятор, який впливає одночасно на попит і пропозицію. При цьому зв'язок попиту та пропозиції з ціною товару створює механізм, за допомогою якого реалізується діл закону попиту та

пропозиції, де попит визначає обсяг і структуру пропозиції, ставлячи свої вимоги до виробництва. Пропозиція формує попит через асортимент вироблених товарів і їх ціни. Як підтверджує попит, чим вище ціна, тим менше купують товарів. Щодо пропозиції, то чим вище ціни, тим вигідніше виробляти товари і тим більше їх надходитиме на ринок. Суперечність між попитом та пропозицією є рушійною силою бізнесу.

Демократизація суспільства також виступає рушійною силою, стимулом розвитку бізнесу, стимулює впровадження досягнень науково-технічного прогресу, дає можливість громадянам, їх об'єднанням займатися бізнесом, звичайно в рамках демократичних правових норм законів, створює умови для поєднання інтересів, задоволення потреб суспільства.

У своєму прагненні до задоволення запитів споживачів бізнесмен реалізує свій економічний інтерес, лише вступаючи у змагання за споживача, намагаючись виштовхнути свого суперника зі сфери виробництва. Отже, неминучість конкуренції між бізнесменами зумовлена пріоритетом споживання над виробництвом. Конкуренція є об'єктивною закономірністю становлення і розвитку бізнесу, важливою передумовою впорядкування цін, сприяє витісненню із виробництва неефективних підприємств, раціональному перегрупуванню ресурсів, захищає споживача від диктату виробників.

Конкуренція споживачів була типовою рисою радянської системи. Під час гострої боротьби між підприємствами за прикріплення до вигідних постачальників, за фонди, ліміти, індивідуальні споживачі боролись за місце в чергах біля прилавків магазинів, за доступ до закритих розподільників, баз, спецбуфетів, спецполіклінік. Була сформована система нових цінностей суспільства, основною серед яких був доступ до „дефіциту”. У системі бізнесу основними конкуруючими сторонами є саме підприємці (бізнесмени). Наявність таких різномірних конкурентів робить конкурентну боротьбу невичерпною рушійною силою розвитку бізнесу.

3. Принципи та передумови підприємництва

Принципи підприємництва - це вихідні (первісні) засади, норми, правила, через які реалізується свобода підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність здійснюється на основі таких основних принципів: вільного вибору видів діяльності, що не заборонені чинним законодавством (окремі види діяльності можуть здійснюватися тільки державними підприємствами й організаціями, а деякі види діяльності можуть здійснюватися лише на підставі спеціального дозволу - ліцензії);

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

- залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;
- самостійного формування програм діяльності;
- самостійного вибору постачальників і споживачів вироблюваної продукції;
- самостійного встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільного наймання працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших ресурсів, використання яких не заборонене або не обмежене чинним законодавством;
- вільного розпорядження прибутком, що залишився після внесення платежів, встановлених чинним законодавством;
- самостійного здійснення підприємцем - юридичною особою - зовнішньоекономічної діяльності;

Використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на власний розсуд. Підприємництво як явище господарського життя завжди розвивається у певному соціально-економічному та історичному середовищі. Саме тому для його безперервного відтворення необхідні чітко визначені передумови. Можна виділити чотири їх групи - правові, економічні, політичні, психологічні.

Правові передумови підприємництва ґрунтуються на законодавстві і нормативних актах, розроблених у країні. Останні мають визначити для усіх учасників ринкових відносин однакові "правила гри", тобто надати однакові права і повну економічну свободу, не допускати втручання органів державного управління в господарську діяльність будь-якого суб'єкта за винятком законодавче обумовлених випадків. Отже, йдеться про те, що підприємці можуть діяти самостійно, вільно в межах закону. Зі зміною умов економічного та соціального життя змінюються закони, "правила гри", а отже, і поняття "самостійно" і "вільно" наповнюються новим змістом.

Слід мати на увазі, що у сфері бізнесу, крім суворо формалізованих зв'язків, які ґрунтуються на законодавчих актах, існують неформальні відносини між господарськими суб'єктами: довіра, джентльменство, чесність тощо.

Економічні передумови підприємництва полягають у тому, щоб у суспільстві функціонували багатосуб'єктні власники. Це сприятиме свободі підприємницької діяльності, можливості на свій страх і ризик приймати рішення стосовно використання майна, продукції, прибутків, вибору господарських контрагентів. Одним із шляхів створення економічних передумов у нашій країні є роздержавлення і приватизація власності, демонополізація господарської діяльності.

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Політичні передумови підприємництва полягають у забезпеченні в країні сприятливого політичного клімату для підприємництва. Така політика має надати усім господарюючим суб'єктам гарантії збереження їхньої власності, виключення можливостей націоналізації, експропріації. Владні структури мають захищати всі види власності, у тому числі інтелектуальну (винаходи, новаторство, нові методи організації), а також дбати про сприятливий підприємницький клімат завдяки відповідній податковій, кредитній, митній та іншій політиці.

Психологічні передумови підприємництва полягають у позитивній суспільній думці стосовно підприємницької діяльності, відсутність їх стримує розвиток даного процесу. В цьому плані існує багато проблем, оскільки життя кількох поколінь відбувалося в умовах, які формували негативне ставлення до підприємництва.

Висновок до лекції.

Економічна свобода – форми й варіанти економічної поведінки підприємств, сім'ї, окремих громадян у виборі сфери застосування своїх здібностей, знань, професії, способів розподілу доходів, споживання матеріальних і духовних благ. Основою економічної свободи є плюралізм форм власності, зокрема існування приватної, колективної, державної, інтегрованої власності та їх різновидів, наявність політичної свободи, досконалого законодавства, зорієнтованого на права людини, економічний прогрес, відсутність армії безробітних тощо.

IV. Завдання на самопідготовку: – 5 хв.

- Яка суть економічної свободи?
- Держава гарантує дотримання прав і законних інтересів підприємців? ○
На чому ґрунтуються правові передумови підприємництва?
- У чому полягають психологічні передумови підприємництва?

Лекцію уклав викладач кафедри права та
менеджменту у сфері цивільного захисту

А.В.Саміло

Лекцію обговорено на засіданні кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту. Протокол № 1 від „___” серпня ____ р.

